

เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นราวพุทธศักราช ๑๒๔๓

พัฒนาการพระไตรปิฎกเถรวาท อยู่ที่ข้อมูล คือ ภาษา สรุปได้ว่า พระไตรปิฎกฉบับดั้งเดิม (Old Tipitaka) เป็นมาคธิ รวบรวมที่อินเดีย ในแคว้นอวันตี ก่อนพุทธศักราช ๓๐๐ แล้วต่อมานำไปประเทศศรีลังกา

ดังนั้น ที่ว่า พระพุทธวจนะมีในพระไตรปิฎก แต่พระไตรปิฎกไม่ใช่พระพุทธวจนะทั้งหมด จึงสื่อความให้เห็นพัฒนาการในพระไตรปิฎก

สมัยพระเจ้าอโศกมีร่องรอยพัฒนาการพระไตรปิฎกบาลีที่น่าสนใจหลายประเด็น

(๑) ยุคพระไตรปิฎก

ข้อมูลพระพุทธศาสนายุคเมื่ออ้างอิงพระไตรปิฎก แม้บางครั้งจะรู้สึกว่าเป็นเรื่องราวเหตุการณ์ อาจฝันความรู้สึก ก็ได้แต่แย้ง ถ้าไม่ถือตามพระไตรปิฎก ไม่รู้จะอ้างที่ไหน พระพุทธวจนะรวมถึงความเป็นมาของพระธรรมวินัย มีสืบมาในพระไตรปิฎก ที่เป็นหนังสือด้านศาสนาและวัฒนธรรม แต่หากเป็นอินเดีย ยังมีข้อมูลของศาสนาพราหมณ์ นักประวัติศาสตร์อินเดีย เมื่ออ้างเหตุการณ์สมัยพุทธกาล จึงให้ความสำคัญหลักฐานลดหลั่นกัน

วี. ดี. มหัจฉ (V.D. Mahajan) เมื่ออ้างสมณะพราหมณ์สมัยโบราณ อ้างเอกสารเก่าใน "อินดิกา" ของเมกาสเทเนส (Megasthenes) ชาวกรีก ที่ไปอยู่ราชสำนักของพระเจ้าจันทรคุปต์ ก่อนสมัยพระเจ้าอโศก อ้างจารึกพระเจ้าอโศก อ้างมหาภาษาของปตัญชลี อ้างลลิตวิสตรระของนิกายสุรวาสตีวาทีน จึงอ้างปิฎกของนิกายเถรวาท เป็นลำดับต่อมา

บี.ซี. ลอว์ (B.C. Law) แบ่งยุคสมัยในพระไตรปิฎกออก ๕ ยุค คือ

- ๑) ปลายพุทธกาล สมัยพระเจ้าพิมพิสาร (อชาตศัตรู) ราว พ.ศ. ๖๐-๑๖๐
- ๒) หลังพุทธกาล สมัยพระเจ้ากาลาโศก ราว พ.ศ. ๑๖๐-๒๗๘
- ๓) หลังพุทธกาลในอินเดีย สมัยพระเจ้าอโศก ราว พ.ศ. ๒๗๘-๓๑๓
- ๔) หลังพุทธกาลในลังกา สมัยพระเจ้าทวารวณัมปิยติสสะ ราว พ.ศ. ๓๑๓-๔๖๓
- ๕) หลังพุทธกาลในลังกา สมัยพระเจ้าทุฏฐคามณีอภัย ราว พ.ศ. ๔๖๓-๕๒๓

แต่ละยุค มีประวัติศาสตร์รองรับ

กรีก (Greek) และอักษรอาราเมอิก (Aramaic) ในอัฟกานิสถาน ๒ แห่ง จารึกด้วยอักษรโรษฐี (Kharoshthi)

สัญลักษณ์เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าที่มีอิทธิพลต่อเสาหินของพระเจ้าอโศก คือ ช้าง วัว ม้า และราชสีห์

ช้าง เป็นสัญลักษณ์ครวพระพุทธมารดาสุบินนิมิตเห็นช้างเผือกในพระครรภ์

วัว เป็นสัญลักษณ์ปีประสูติของพระพุทธองค์ คือ ปีฉลู (sign of Taurus)

ม้า เป็นสัญลักษณ์พาหนะที่นำพระโพธิสัตว์เสด็จออกบวช

สิงโต เป็นสัญลักษณ์ในการประกาศคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่องอาจดุจดังราชสีห์

จารึกอโศก เป็นหลักฐานสำคัญต่อผู้ศึกษาพุทธธรรม เมธีชนชาวตะวันตกกลุ่มแรกๆ ที่ถอดรหัส(อ่าน)จารึกอโศกได้สำเร็จ คือ เจมส์ พรินเซป (James Prinsep) ต่อมาก็มี วิลสัน และเบอร์นอฟ (Wilson and Burnouf), ลัสเสน (Lassen), เคิร์น และซีนาท (Kern and Senart)

ในจารึกชี้ถึงอำนาจของพระเจ้าอโศก ความเชื่อ ความสัมพันธ์กับประเทศใกล้เคียง การปกครอง และการเผยแผ่พุทธธรรม นโยบายการปกครอง พระเจ้าอโศกทรงให้ความสำคัญแก่คนและสัตว์ เช่น สร้างโรงพยาบาลให้คนและสัตว์ ขุดบ่อ สร้างอ่างเก็บน้ำ ปลูกต้นไม้และสมุนไพร

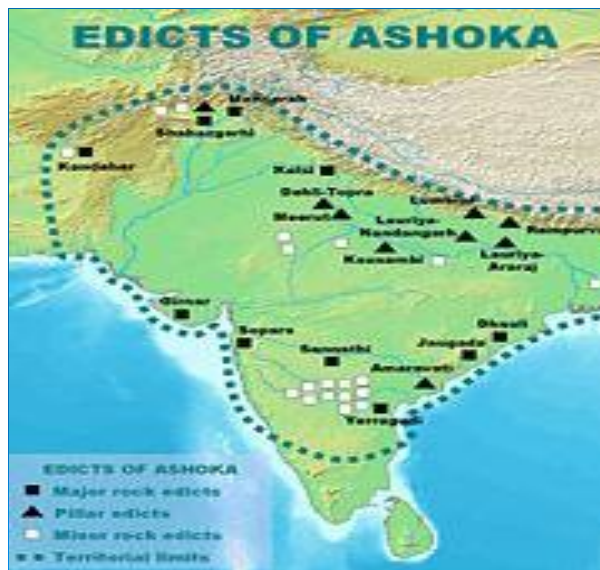
สมัยพระเจ้าอโศก พระพุทธศาสนาเผยแผ่กว้างไกลทั้งในอินเดียและต่างประเทศ พบชื่อของผู้นำหลายคนในจารึกของพระองค์ คือ อันติโอคัส (Antiochus of Egypt) กษัตริย์ซีเรีย (King of Syria) ปโตเลมี (Ptolemy Philadelphus of Egypt) กษัตริย์อียิปต์ อันติโกนัส (Antigonus Gonatas of Macedonia) กษัตริย์เมซีโดเนีย อเล็กซานเดอร์ กษัตริย์เอปรัส (Alexander of Epirus) มฆะ กษัตริย์ซีเนเรีย (Magas of Cyrene)³

ในตำนานเล่าว่า พระเจ้าอโศกทรงท้อแท้ในสงคราม ทรงสตั้บธรรมจากสามเณรนิโครธ พระภาคินัยของพระองค์ จึงนับถือพระพุทธศาสนา ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ทรงส่งธรรมทูตเผยแผ่พุทธธรรม ทั้งในอินเดียและต่างประเทศ พระสมณทูตที่มีพระมเหสีพร้อมกับพระอภิกษุ-เถระ พระอุตตยเถระ พระสัมพลเถระ พระภัททสาเถระ สมณาสามเณร และภิกษุอุบาสิก ไปที่เกาะ

³ A.K. Warder, *Indian Buddhism*, p. 262.

ลังกา หลักธรรมที่นำไปสอน คือ จุฬหัตถิปโทปมสูตร (สมจิตตสูตร เปตวัตถุ วิมานวัตถุ สัจจสังยุตต์ เทวทูตสูตร อาสีวิโสปมสูตร อนมตคคิยานสูตร อัคคิขันโธปมสูตร และอัปมาทสูตร)⁴

ปัจจุบันนี้ แม้ว่าชาวอินเดียส่วนใหญ่ นับถือศาสนาฮินดู แต่สัญลักษณ์พระพุทธศาสนาที่ปรากฏ อยู่ในธงชาติอินเดีย เป็นรูปกงล้อธรรมจักร ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งการหมุนกงล้อธรรมของพระพุทธเจ้า

ภาพแสดงจารึกและเสาหินสมัยพระเจ้าอโศก

(๔) ความเชื่อสมัยพระเจ้าอโศก

ก่อนสมัยพระเจ้าอโศก คำสอนของพระพุทธเจ้าให้ความสำคัญด้านพิธีกรรม ความศรัทธา พรหมวิหารธรรม (เมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา) การนับถือพระรัตนตรัยเป็นจุดเริ่มความศรัทธา นับถือพระรัตนตรัยแล้วต้องรักษาอุโบสถ ควบคุมตนเช่นจำกัดมื้ออาหาร เมื่อขณะตนได้ระดับหนึ่ง ต่อไปถือการบวช ฝึกหัดขัดเกลา อยู่กับผู้อื่น ฝึกตน ๓ เดือน (อยู่จำพรรษา) ครบ ๓ เดือน ก็ได้เวลา กล่าวเตือนกัน เพราะอยู่กัน ๓ เดือน ย่อมกระทบกระทั่งมีความผิดต่อกันได้ จึงต้องบอกกล่าวกัน (การปวารณา) จากนั้นแสดงความสามัคคีในหมู่คณะที่อยู่มาด้วยกันครบ ๓ เดือน แสดงความ พร้อมเพรียงด้วยการตัดเย็บผ้า มอบให้ผู้มีผ้าเก่าสุดในหมู่ (ภริณี) กิจกรรมต่างๆ เช่น การบูชาพระเจดีย์ บูชาพระสถูป ไปกราบไหว้สังเวชนียสถาน (ที่ประสูติ ที่ตรัสรู้ ที่แสดงปฐมเทศนา และที่เสด็จ

⁴ วิ.อ. (บาลี) ๑/ ๔๘.

เอ็น.เอ. ชยวิชระมะ (N.A. Jayawichrama) มองว่า วินยสัมมุขะ คือ ตูฬกสูตร¹³ ในสุดตนิบาต
 บี.เอ็ม. บารัว (B.M. Marua)¹⁴ มองว่า คือ วินยของคฤหัสถ์ (คิหิวินย) สิงคาโลวาทสูตร¹⁵
 ในทีฆนิกาย ศรี เอส.เอ็น. มิตร (Sri S.N.)¹⁶ มองว่า คือ สัปปริสสูตร¹⁷ ในมัชฌิมนิกาย

ในด้านความเชื่อ พระพุทธศาสนาเป็นไปตามกระแสสังคม คนส่วนใหญ่ให้ความเคารพ ให้ความสำคัญกับวีรกรรมของวีรบุรุษ (Hero) พระพุทธศาสนาจึงสอนให้บูชาพระพุทธเจ้าในบทบาทของเทวดา (Deification of the Buddha) สอนให้บูชารูปหล่อหรือรูปเคารพ (Image - worship) การสร้างสมบารมี (Parnamita cult) เช่น คติเรื่องพระโพธิสัตว์ (Bodhisattva)

นิทานชาดกพัฒนาขึ้นยุคหลังพระเจ้าอโศก ในสมัยพระเจ้าสตวาหนะ

เถรวาทถือว่า ภายหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพาน ๒๓๔ ปี มีการทำสังคายนาที่เมืองปาตลีบุตร
 ปรารภเหตุที่มีผู้ปลอมบวชเป็นจำนวนมาก พระเจ้าอโศกทรงให้การอุปถัมภ์ ประชุมพระอรหันต์
 ๑,๐๐๐ รูป ทำสังคายนาอยู่ ๗ เดือน

พระพุทธศาสนาได้เป็นศาสนาของโลก เพราะพระเจ้าอโศกทรงให้การอุปถัมภ์มาตั้งแต่ครั้งนั้น

(๕) ไตรปิฎกในอรรถกถา

อรรถกถาเป็นคัมภีร์รุ่นหลังพระไตรปิฎก โดยทั่วไป แบ่งเป็นอรรถกถาโบราณ มีอยู่ก่อน
 พระพุทธโฆษาจารย์ และอรรถกถาใหม่ที่พระพุทธโฆษาจารย์แต่งขึ้นมา โดยอาศัยอรรถกถาโบราณ
 เป็นเค้าโครงในการรจนาวรรณกรรมของท่าน

อรรถกถา ระบุว่าเคยมี ๒ ปิฎก (ทวิปิฎก) ก่อนเป็น ๓ ปิฎก (ไตรปิฎก)

เราคุ้นชื่อ “ไตรปิฎก” รู้กันว่าไตรปิฎกแบ่งเป็น ๕ นิกาย คือ ที. ม. สัง. อัง. ขุ. (ปัญจนิกาย)
 หากใครบอกว่า เคยมี ๒ ปิฎก (ก่อนเป็น ๓ ปิฎก) ต้องย้อนถามว่าไปได้หลักฐานจากที่ไหน ถ้าฟัง ๓
 ปิฎก ก็ว่ายากอยู่แล้ว นี่บอกว่ามี ๒ ปิฎก จะยุ่งไปกันใหญ่

¹³ ขุ.ส. (บาลี) ๒๕/๙๒๒/๕๑๔.

¹⁴ อ้างใน D. K. Barua, An Analytical Study of Four Nikayas 2nd, (Delhi : Munshiram Manoharlal, 2010), p. 4.

¹⁵ ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๔๒/๑๕๗.

¹⁶ อ้างใน D. K. Barua, An Analytical Study of Four Nikayas, p. 5.

¹⁷ ม.อุ. (บาลี) ๑๔/๑๐๕/๘๙.

ใน*สมันตปาสาทิกา* เมื่ออธิบายคำว่า “ไม่รู้ธรรม” คำว่า ธรรม คือ สุตตันตปิฎกและอภิธรรมปิฎก ท่านอธิบายว่า “ที่ชื่อว่า *ไม่รู้ธรรม* คือ *ไม่รู้ ๒ ปิฎกที่เหลือ (สุตตันตและอภิธรรม)* ยกเว้นวินัยปิฎก” (ธมฺมํ น ชานาตีติ ฐเปตฺวา วินยปิฎกํ อวเสสํ ปิฎกทฺวํ น ชานาติ)¹⁸

ใน*สุมังคลวิลาสินี* คำว่าสูตร คือ สุตตันตปิฎกและอภิธรรมปิฎก ท่านกล่าวว่า *สูตร* คือ *สุตตันตปิฎก และอภิธรรมปิฎก* วินัย คือ วินัยปิฎก (สุตตฺนตฺตปิฎกานิ วา สุตตํ วินยปิฎกํ วินโย)¹⁹

ใน*โมรปุณณิ* คำว่าธรรม คือ สุตตันตปิฎกและอภิธรรมปิฎก ท่านกล่าวว่า *สุตตันตปิฎก* ก็คือ *อภิธรรมปิฎก* ก็คือ *ธรรม* นั้นเอง (สุตตฺนตฺตปิฎกมปิ อภิธมฺมปิฎกมปิ ธมฺโมเอว)²⁰

เถรวาทมีความเชื่อว่า พระไตรปิฎกบาลีเป็นระบบขึ้นมาโดยพระพุทธโฆษาจารย์ ชาวอินเดีย แต่พระพุทธวจนะดั้งเดิม มีชื่อที่เรียกว่า *พรหมจรรย์, ธรรมวินัย, ปาพจน์, นวังคสัตถุศาสน์*

นวังคสัตถุศาสน์ มีอังกในนิกายเถรวาทและในนิกายมหาสังฆิกะ

นิกายเถรวาทไม่อังกนวังคสัตถุศาสน์ในพระอภิธรรมปิฎก เหมือนที่อังกในพระวินัยปิฎก และในพระสุตตันตปิฎก

การแบ่งคำสอนเป็นนวังคสัตถุศาสน์ มีในนิกายเถรวาทเท่านั้น

คงเพราะเวลานั้นพระวินัยปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก ไม่ได้แยกต่างหาก ยังรวมอยู่ในชุดทกนิกาย

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าหรือพระพุทธวจนะ เปรียบเหมือนพระราชสาร (ตีปิฎกั พุทธวจน ราชปณณิ วย) ที่พระราชาทรงมอบไว้ พระพุทธเจ้าทรงคิดพุทธวจนะด้วยพระหฤทัย ทรงเผยด้วยพระวาจา สมัยแรกพระสาวกท่องจำได้พัฒนาเป็นมาติกา จต จาร แล้วพิมพ์เป็นหนังสือ พระไตรปิฎก จัดเป็นคัมภีร์หลัก ส่วนอรรถกถา ถือว่าเป็นคัมภีร์รองจากพระไตรปิฎก ทั้งคัมภีร์หลักและคัมภีร์รอง ผ่านกาลเวลามาแล้วหลายร้อยปี อนุชนผู้ศึกษาจึงควรจะทราบภูมิหลัง เช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ความเชื่อและค่านิยมทางสังคมในสมัยที่ท่านแต่งคัมภีร์ เพื่อประยุกต์คำสอนและป้องกันการตีความ คำสอนคลาดเคลื่อน

¹⁸ วิ.อ. (บาลี) ๓/๔๒๔/๕๑๗. มหาปรินิพพานสูตรอังกธรรมกับวินัย

¹⁹ ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๘๘/๑๖๙.

²⁰ อัง.ทสก. อ.(บาลี) ๓/๑๗/๓๒๓.

